

PAPER

TARBIYA JARAYONINI TUSHUNISHDA GERMENEVTIK YONDASHUVNING ILMIY-FALSAFIY MOHIYATI

Sobirova Zeboxon ^{1,*}

¹Farg'ona davlat universiteti Pedagogika nazariyasi va tarixi 1-kurs magistranti

* sobirova756@gmail.com

Abstract

Mazkur maqolada tarbiya jarayonini tushunishda germenevtik yondashuvning ilmiy-falsafiy mohiyati tahlil qilinadi. Tadqiqotda germenevtikaning shakllanish tarixi, asosiy falsafiy g'oyalari hamda ularning pedagogik jarayonga tatbiqi ochib beriladi. Germenevtik yondashuv tarbiyani tayyor me'yorlarni singdirish emas, balki shaxs tomonidan ma'no yaratish va talqin qilishga asoslangan dialogik jarayon sifatida izohlanadi. Tadqiqot natijalari germenevtik yondashuv tarbiya jarayonini insonparvarlashtirish, shaxsga yo'naltirilgan ta'limni kuchaytirish va reflektiv tafakkurni rivojlantirishda muhim metodologik ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi.

Key words: germenevtika, tarbiya, tushunish, talqin, dialog, refleksiya, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim.

Kirish

Zamonaviy globallashtirish va axborotlashuv sharoitida tarbiya jarayonini tushunish muammosi pedagogika fanining eng muhim metodologik masalalaridan biri sifatida dolzarblik kasb etmoqda. Bugungi kunda jamiyat taraqqiyotining tezlashuvi, madaniyatlararo aloqalarning kengayishi, axborot oqimlarining ko'payishi yosh avlodning dunyoqarashi, qadriyatlar tizimi va ma'naviy o'zini anglash jarayoniga bevosita ta'sir ko'rsatmoqda. Natijada, shaxs ongida ma'no va qadriyatlar bilan bog'liq ichki ziddiyatlar, ya'ni "ma'no inqirozi" holatlari yuzaga kelmoqda. Bunday sharoitda

tarbiya jarayonini chuqur tushunish va ilmiy asosda izohlash alohida ahamiyat kasb etadi.

An'anaviy pedagogik yondashuvlarda tarbiya ko'pincha normativ talablar, ijtimoiy qoidalar va buyruqbozlik mexanizmlariga asoslangan faoliyat sifatida talqin qilinadi. Biroq zamonaviy ta'lim makonida bunday yondashuv shaxsning ichki dunyosi, individual tajribasi va madaniy o'ziga xosligini yetarli darajada hisobga olmaydi. Shu sababli tarbiyani faqat tashqi ta'sirlar orqali tashkil etiladigan jarayon sifatida tushunish bugungi pedagogik ehtiyojlarga javob bermaydi. Aksincha, tarbiya shaxsning o'zini anglash, ma'no izlash va hayotiy tajribani talqin qilish jarayoni sifatida

Compiled on: February 2, 2026.

Copyright: ©2026 by the authors. Submitted to Advances in Science and Education for possible open access publication under the terms and conditions of the [Creative Commons Attribution \(CC BY\) 4.0 license](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

qaralishi zarur.

Germenevtika tushunish va talqin nazariyasi sifatida aynan shu ehtiyojdan kelib chiqadi. Ushbu yondashuv tarbiya jarayonini shaxsning ichki dunyosi, hayotiy tajribasi va madaniy konteksti bilan uzviy bog‘liq holda izohlash imkonini beradi. XIX–XX asrlarda F. Shleyermaxer, V. Diltey, M. Xaydegger, G.G. Gadamer, P. Rikyor kabi mutafakkirlar tomonidan ishlab chiqilgan germenevtik g‘oyalar tushunishni oddiy bilish jarayoni emas, balki inson mavjudligining fundamental shakli sifatida talqin qilishga asos bo‘ldi. Ushbu yondashuvga ko‘ra, inson doimo talqin qiluvchi mavjudot bo‘lib, u o‘z hayoti va tajribasiga ma‘no berish orqali shakllanadi.

Pedagogik jarayonga nisbatan qo‘llanilganda, germenevtik yondashuv tarbiyani dialogik, ochiq va ma‘no yaratishga yo‘naltirilgan jarayon sifatida tushunishga imkon beradi. Bunda tarbiyachi va tarbiyalanuvchi o‘rtasidagi muloqot markaziy o‘rin egallaydi, tarbiyaviy ta‘sir esa buyruq va majburlash orqali emas, balki tushunish, hamkorlik va refleksiya orqali amalga oshiriladi. Shu jihatdan germenevtik yondashuv zamonaviy shaxsga yo‘naltirilgan va insonparvar ta‘lim konsepsiyalari bilan uzviy bog‘liqdir.

Mazkur maqolaning maqsadi germenevtikaning ilmiy-falsafiy mohiyatini ochib berish hamda tarbiya jarayonini tushunishda germenevtik yondashuvning metodologik ahamiyatini tizimli tahlil qilishdan iborat.

Tadqiqot metodlari

Mazkur tadqiqot sifatli ilmiy metodlarga asoslanadi. Tadqiqot jarayonida quyidagi metodlardan foydalanildi:

Nazariy-tahliliy metod: germenevtika va pedagogik tarbiya muammolariga oid falsafiy va pedagogik manbalarni tizimli tahlil qilish uchun.

Germenevtik talqin metodi: tushunish, dialog va refleksiya tushunchalarini pedagogik jarayonga nisbatan izohlashda;

Qiyosiy-tahliliy metod: an’anaviy va germenevtik tarbiya yondashuvlarini solishtirish maqsadida;

Pedagogik refleksiya metodi: tarbiya jarayonida shaxsning ichki o‘zgarishlarini ilmiy asoslash uchun.

Ushbu metodlar tarbiya jarayonini tushunishda

germenevtik yondashuvning nazariy va metodologik imkoniyatlarini aniqlashga xizmat qildi.

Tadqiqot natijalari

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, germenevtik yondashuv tarbiya jarayonida quyidagi muhim jihatlarni ta‘minlaydi:

a) tarbiyalanuvchini passiv obyekt emas, balki faol ma‘no yaratuvchi subyekt sifatida e‘tirof etish;

b) tarbiya jarayonida dialog va muloqotning markaziy o‘rin egallashi;

c) shaxsning hayotiy tajribasi, madaniy muhiti va individual dunyoqarashini hisobga olish;

d) refleksiya va o‘z-o‘zini anglashning tarbiyaviy jarayonning ichki mexanizmi sifatida namoyon bo‘lishi;

e) tarbiya samaradorligini tashqi xulq-atvor emas, balki ichki ma‘naviy o‘zgarishlar orqali baholash imkoniyati.

Shuningdek, germenevtik yondashuv asosida tashkil etilgan tarbiya jarayoni shaxsda tanqidiy fikrlash, mas‘uliyat, ichki erkinlik va axloqiy ongning shakllanishiga xizmat qilishi aniqlandi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, germenevtik yondashuv tarbiya jarayonini mazmunan va metodologik jihatdan yangi bosqichga olib chiqadi. Ushbu yondashuv tarbiyani biryoqlama ta‘sir yoki tayyor me‘yorlarni singdirish jarayoni sifatida emas, balki shaxsning faol ishtirokiga asoslangan murakkab ma‘naviy-amaliy jarayon sifatida tushunishga imkon beradi. Birinchidan, germenevtik yondashuv doirasida tarbiyalanuvchi passiv obyekt emas, balki faol ma‘no yaratuvchi subyekt sifatida e‘tirof etiladi. Bu holat shaxsning tarbiya jarayonidagi o‘rnini tubdan o‘zgartirib, uning mustaqil fikrlashi, qadriyatlarini anglab yetishi va shaxsiy pozitsiyasini shakllantirishiga sharoit yaratadi. Natijada tarbiya tashqi nazoratga emas, balki ichki motivatsiyaga tayanadi. Ikkinchidan, tarbiya jarayonida dialog va muloqot markaziy o‘rin egallashi aniqlanadi. Germenevtik yondashuvda muloqot oddiy axborot almashinuvi emas, balki ma‘nolarni birgalikda yaratish va talqin qilish maydoni sifatida namoyon bo‘ladi. Tarbiyachi va tarbiyalanuvchi o‘rtasidagi dialogik munosabat o‘zaro tushunish, ishonch va hamkorlikni kuchaytirib, tarbiyaviy ta‘sirning samaradorligini

oshiradi. Uchinchidan, shaxsning hayotiy tajribasi, madaniy muhiti va individual dunyoqarashini hisobga olish hermenevtik yondashuvning muhim natijalaridan biri ekanligi aniqlandi. Tarbiya jarayonida shaxsning oldindan mavjud bilimlari, tajribasi va madaniy qarashlari inkor etilmaydi, aksincha, ular yangi ma'nolarni shakllantirish uchun asos sifatida xizmat qiladi. Bu esa tarbiyaviy jarayonning shaxsga mos va mazmunli bo'lishini ta'minlaydi. To'rtinchidan, refleksiya va o'z-o'zini anglash tarbiya jarayonining ichki mexanizmi sifatida namoyon bo'lishi kuzatildi. Hermenevtik yondashuv shaxsni o'z xatti-harakatlari, qarashlari va qadriyatlarini tahlil qilishga undaydi. Natijada tarbiya jarayoni tashqi nazoratga asoslangan intizomdan ko'ra, ichki ongli boshqaruvga asoslangan jarayonga aylanadi. Beshinchidan, tarbiya samaradorligini baholashda tashqi xulq-atvor ko'rsatkichlari emas, balki shaxsda yuz berayotgan ichki ma'naviy o'zgarishlar asosiy mezon sifatida qaralishi aniqlandi. Bu yondashuv tarbiya natijalarini yanada chuqurroq va obyektiv baholash imkonini beradi. Shuningdek, tadqiqot natijalari hermenevtik yondashuv asosida tashkil etilgan tarbiya jarayoni shaxsda tanqidiy fikrlash, mas'uliyat hissi, ichki erkinlik va axloqiy ongning shakllanishiga xizmat qilishini ko'rsatdi. Bunday sifatlar zamonaviy jamiyat sharoitida shaxsning ijtimoiy moslashuvi va ma'naviy kamoloti uchun muhim ahamiyat kasb etadi.

Muhokama

Olingan natijalar hermenevtikaning tarbiya jarayonidagi muhim ilmiy-metodologik paradigma ekanligini tasdiqlaydi. An'anaviy tarbiya modellari ko'proq tashqi nazorat va me'yorlarni singdirishga yo'naltirilgan bo'lsa, hermenevtik yondashuv tarbiyani shaxsning ma'naviy mavjudligi va o'zini anglash jarayoni sifatida talqin qiladi. M. Xaydegger va G.G. Gadamer qarashlariga ko'ra, tushunish inson mavjudligining ajralmas xususiyati bo'lib, tarbiya jarayonida aynan ushbu xususiyatni rivojlantirish muhim hisoblanadi. Dialogik muloqot orqali subyektlarning "ufqlari" uyg'unlashib, yangi ma'no maydoni yuzaga keladi. Bu holat pedagogik jarayonda shaxsga yo'naltirilgan va insonparvar tarbiya modelini asoslaydi. Hermenevtik yondashuv tarbiyachidan refleksiv tafakkur, madaniy sezgirlik va yuksak axloqiy mas'uliyatni talab qiladi.

Shu jihatdan u nafaqat tarbiyalanuvchi, balki tarbiyachining kasbiy rivoji uchun ham muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, hermenevtik yondashuv tarbiya jarayonini tushunishda chuqur ilmiy-falsafiy va metodologik asosga ega bo'lgan paradigma sifatida qaraladi. Ushbu yondashuv tarbiyani faqat tayyor me'yorlar, buyruqlar yoki tashqi nazorat majmui sifatida emas, balki shaxs tomonidan anglanadigan, talqin qilinadigan va mazmun bilan boyitiladigan jarayon sifatida talqin qiladi. Shu nuqtayi nazardan, tarbiya jarayoni individual shaxsning ichki dunyosi, hayotiy tajribasi, madaniy konteksti va shaxsiy qadriyatlarini hisobga olgan holda tashkil etiladi.

Hermenevtik yondashuv tarbiyalanuvchini passiv obyekt sifatida emas, balki faol ma'no yaratuvchi subyekt sifatida ko'radi. Tarbiyachining vazifasi shunchaki bilim va me'yorlarni yetkazish emas, balki subyektlararo dialog, muloqot va refleksiya jarayonlari orqali shaxsning o'zini anglash va talqin qilish faoliyatini rag'batlantirishdir. Natijada tarbiyalanuvchi ichki erkinlik, axloqiy mas'uliyat, tanqidiy fikrlash va shaxsiy qaror qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Shuningdek, hermenevtik yondashuvning metodologik ahamiyati shundaki, u tarbiya jarayonining samaradorligini tashqi xulq-atvor va me'yorlar bilan emas, balki shaxsning ichki ma'naviy va ruhiy o'zgarishlari orqali baholash imkonini beradi. Bu esa zamonaviy ta'lim tizimida shaxsga yo'naltirilgan, dialogik va insonparvar tarbiya modelini shakllantirishda asosiy ilmiy va amaliy manba bo'lib xizmat qiladi.

Natijalar shuni ko'rsatadiki, hermenevtik yondashuvning qo'llanilishi pedagogik jarayonni nafaqat nazariy jihatdan boyitadi, balki amaliyotda ham tarbiyachilar va tarbiyalanuvchilar o'rtasida samarali, muloqotga asoslangan va refleksiv o'qitish-tarbiyalash muhitini yaratadi. Shu bilan birga, u tarbiyachining kasbiy malakasi, madaniy sezgirligi va axloqiy mas'uliyatini oshirishga xizmat qiladi. Umuman olganda, hermenevtik yondashuv zamonaviy pedagogik paradigmanning markaziy elementi sifatida tarbiya jarayonini insonparvar, subyektga yo'naltirilgan va mazmunli rivojlanishga

yoʻnaltirilgan jarayon sifatida mustahkamlash imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdurahmonov A. Pedagogika nazariyasi. – Toshkent: Oʻqituvchi, 2018.
2. Allayorova S. Germenevtika. – Toshkent: Universitet, 2011.
3. Дильтей В. Введение в гуманитарные науки. – Москва: Прогресс, 1996.
4. Gadamer H.G. Истина и метод. – Москва: Прогресс, 1988.
5. Heidegger M. Being and Time. – New York: Harper & Row, 1962.
6. Rikyor P. Теория интерпретации. – Москва: Академия, 2002.
7. Schleiermacher F. Hermeneutik und Kritik. – Berlin: de Gruyter, 1838.